

Lingvistikaolümpiaadi eelvooru ülesanded ja lahendused

17. november 2018

1. Kirjuta **iga ülesande lahendus** loetava käekirjaga eraldi lehele. Lahenduse võid kirjutada ka sellele lehele, millele on trükitud ülesanne. Iga ülesannet hindab erinev inimene, kellel ei ole võimalust teisi ülesandeid ega nende lahendusi näha. Kui kirjutad mitme ülesande lahendused samale lehele, võid kaotada punkte!
2. Kirjuta lahendatava **ülesande number ja oma nimi igale** ülesande lahenduse **lehele**. Ainult sel juhul on tulemuste täpne arvestus tagatud.
3. **Põhjenda** oma vastust. Täiesti korrektseid, kuid põhjenduseeta vastuseid hinnatakse madalamalt.
4. **Lahendusi** saad vaadata pärast olümpiaadi
<https://www.facebook.com/lingvistikaolympiaad> ja alates järgmisest nädalast teaduskooli lehel <http://teaduskool.ut.ee/et/olumpiaadid/lingvistikaolumpiaad>.

ÜLESANNE 1 (20 punkti; autor Külli Prillop)

Toki pona on 21. sajandi algul loodud pidžinilaadne tehiskeel, mille on teadaolevalt ära õppinud vähemalt 200 inimest. Keele autor on lingvist Sonja Lang Torontost.

1. Ema on hea ja energiline.	mama li pona li wawa.
2. Sa oled nõrk.	sina wawa ala.
3. Ema parandab seda väikest halba seadet.	mama li pona e ilo lili ike ni.
4. Sa vaatad lusikat.	sina lukin e ilo moku.
5. Ema vaatab last.	mama li lukin e jan lili.
6. Sa tahad süüa head sööki.	sina wile moku e pan pona.
7. Sa näksid kooki ja jood kohvi.	sina moku lili e pan suwi li moku e telo pimaje wawa.
8. Sinu sõber sööb apelsini.	jan pona sina li moku e kili sike loje jelo.
9. Päike on ümmargune ja kollane.	suno li sike li jelo.
10. Lapsel on janu.	jan lili li wile moku e telo.
11. Kas laps on paadis?	jan lili li lon ala lon tomo tawa telo.
12. Sinu sinine auto on garaažis.	tomo tawa laso sina li lon tomo ilo.
13. Sa lähed oma majja.	sina tawa tomo sina.
14. See puuvili on violetne ja suur.	kili ni li laso loje li sulii.
15. Kas sinu auto on must?	tomo tawa sina li pimaje ala pimaje.

A. Tõlgi eesti keelde.

1. sina wile ala moku.
2. tomo tawa li tawa tomo ilo.
3. jan lili li wile lukin e sina.
4. sina moku ala moku e telo suwi.
5. sina wile toki pona.

B. Tõlgi toki pona keelde.

1. Inimene tahab rääkida.
2. Kas punane puuvili on magus?
3. Sinu vaenlane ei ole siin.
4. Sõber õgib toitu ja kiirustab.
5. Täiskasvanu on basseinis.

C. Seleta lahendust.

ÜLESANNE 1. LAHENDUS JA SELETUS

A. Tõlgi eesti keelde. (5 punkti, tõlked võivad veidi varieeruda)

1. sina wile ala moku. Sa ei taha süüa.
2. tomo tawa li tawa tomo ilo. Auto läheb garaaži.
3. jan lili li wile lukin e sina. Laps tahab sind vaadata.
4. sina moku ala moku e telo suwi. Kas sa jood mahla?
5. sina wile toki pona. Sa tahad rääkida hästi.

(Seda ei saa tõlkida *Sa tahad rääkida head* vms, sest lauses puudub sihitise marker *e*, vt seletust.)

B. Tõlgi toki pona keelde. (5 punkti)

1. Inimene tahab rääkida. jan li wile toki.
2. Kas punane puuvili on magus? kile loje li suwi ala suwi.
3. Sinu vaenlane ei ole siin. jan ike sina li ala lon ni.
4. Sõber õgib toitu ja kiirustab. jan pona li moku sul i pan li tawa wawa.
5. Täiskasvanu on basseinis. jan sul i lon tomo telo.

C. Seleta lahendust. (10 punkti)

Grammatika.

- Kõik sõnad on muutumatud.
- Sõnade järjekord on SVOX (alus, öeldis, sihitis, määrus), omadussõna järgneb nimisõnale, samuti omajat märkiv sõna, ja artikkel 'see' on nimisõnafraasi lõpus.
- Öeldisele eelneb funktsioonisõna *li*, aga kui subjektiks on 2. isik (*sina*), jäetakse *li* ära.
- Ka omadussõnad vormistatakse öeldisena sõna *li* abil, nt *mama li pona* 'ema li hea'.
- Sõna 'ja' ei kasutata. Kui sama tegija teeb mitut asja, öeldakse need lauses lihtsalt järjest, kõigi öeldiste ees *li*.
- Sihitisele eelneb funktsioonisõna *e*.
- Eessõnadest esineb ülesandes esile *lon* 'sees'.
- Eitussõna on *ala* ja see lisatakse eitatava sõna või fraasi järele.
- *Kas*-küsimuse moodustamisel öeldakse jaatav lauseosa ja selle järel sama lauseosa eitus, nt *li pimaje ala pimaje* 'must ei must'.
- Üks ja sama sõna võib esineda nii nimisõna/omadussõna kui ka verbina.

Sõnavara.

Toki pona keeles on väga vähe sõnu. Keerulisemate tähenduste väljendamiseks tuleb neid väheseid sõnu omavahel loominguiliselt kombineerida ja igäüks võib valida veidi erinevad kombinatsioonid. Kõik tõlked on natuke ebamäärased (õigeks loetakse ka siin esitatust erinevad variandid, ka osades A ja B).

Näiteks

moku = *sööma, söömine*

moku lili = *sööma väike* = 'näksima'

moku sul i = *sööma suur* = 'õgima'

ilo moku = *seade söömise* = 'lusikas' või mis tahes muu söögiriist

jan lili = *inimene väike* = 'laps'

jan pona = *inimene hea* = 'sõber'

ijan sul i = *inimene suur* = 'täiskasvanu'

telo pimaje wawa = *vedelik tume energiline* = 'kohv'

kili sike loje jelo = *puuvili ümmargune punane kollane* = 'apelsin'

tomo tawa telo = *ruum liikumine vesi* = 'paat'

tomo telo = *ruum vesi* = 'bassein'

tawa wawa = *liikuma energiline* = 'kiirustama'

ÜLESANNE 2 (20 punkti; autor Axel Jagau)

Korea keele kirjutamiseks kasutatakse tänapäeval üldiselt korea kirja (omanimetus *han'gŭl*), mille töötas aastal 1443 välja Korea kuningas Sejong (1397–1450). Vähemal määral – eriti pärisnimede kirjutamiseks – on kasutusel ka veel hiina kiri.

A. Antud on 15 koreakeelset sõna originaalkirjas (koos tähendusega) ühelt poolt ja nende transkriptsioon teiselt poolt. **Leia vastavused!**

1) 항상	‘alati‘	a) <i>mulgõn</i>
2) 한문	‘hiina kiri‘	b) <i>kat</i>
3) 날마다	‘iga päev‘	c) <i>sillang</i>
4) 발	‘jalg‘	d) <i>kkul</i>
5) 가방	‘käekott‘	e) <i>kada</i>
6) 물건	‘kaup‘	f) <i>tabang</i>
7) 밥	‘keedetud riis‘	g) <i>hangsang</i>
8) 몸	‘keha‘	h) <i>pap</i>
9) 다방	‘kohvik‘	i) <i>mom</i>
10) 갓	‘lambivari‘	j) <i>onŭl</i>
11) 빵	‘leib‘	k) <i>kabang</i>
12) 신랑	‘peigmees‘	l) <i>pal</i>
13) 꿀	‘mesi‘	m) <i>ppang</i>
14) 가다	‘minema‘	n) <i>nalmada</i>
15) 오늘	‘täna‘	o) <i>hanmun</i>

B. Transkribeeri:

1) 말	‘vanem‘
2) 사기	‘vale, pettus‘
3) 로동	‘töö‘
4) 하다	‘tegema‘
5) 떡	‘riisikook‘

C. Seleta lahendust.

ÜLESANNE 2. LAHENDUS JA SELETUS

A. Vastavused (7 punkti)

1) 항상	‘alati‘	g) <i>hangsang</i>
2) 한문	‘hiina kiri‘	o) <i>hanmun</i>
3) 날마다	‘iga päev‘	n) <i>nalmada</i>
4) 발	‘jalg‘	l) <i>pal</i>
5) 가방	‘käekott‘	k) <i>kabang</i>
6) 물건	‘kaup‘	a) <i>mulgõn</i>
7) 밥	‘keedetud riis‘	h) <i>pap</i>
8) 몸	‘keha‘	i) <i>mom</i>
9) 다방	‘kohvik‘	f) <i>tabang</i>
10) 갓	‘lambivari‘	b) <i>kat</i>
11) 빵	‘leib‘	m) <i>ppang</i>
12) 신랑	‘peigmees‘	c) <i>sillang</i>
13) 꿀	‘mesi‘	d) <i>kkul</i>
14) 가다	‘minema‘	e) <i>kada</i>
15) 오늘	‘täna‘	j) <i>onül</i>

B. Transkribeeri: (5 punkti)

1) 만	‘vanem‘	<i>mat</i>
2) 사기	‘vale, pettus‘	<i>sagi</i>
3) 로동	‘töö‘	<i>lodong</i>
4) 하다	‘tegema‘	<i>hada</i>
5) 떡	‘riisikook‘	<i>ttoõk</i>

C. Seleta lahendust. (8 punkti)

Tegemist on häälikkirjaga. Iga silp kirjutatakse eraldi “ruutu”, vokaali kujust ja tähtede arvust olenevalt kas ülevalt alla, paremalt vasakule või päripäeva.

Mõnel märgil on ladina kirjas mitu vastet, mis olenevad positsioonist sõnas:

○ silbi alguses lihtsalt kohatäitja, silbi lõpus *ng*

ㄷ sõna alguses ja lõpus *t*, keskel *d*

ㅂ sõnaalguses ja lõpus *p*, keskel *b*

ㅋ sõna alguses ja lõpus *k*, keskel *g*

ㅅ *s*, aga sõna lõpus *t*

ㄴ *n*, aga *l*-i ees *l*

(Tegelikult on reegleid rohkem, aga kõik ei tule ülesande vähesese materjali põhjal välja, nt 로동 – *nodong*.)

ÜLESANNE 3 (20 punkti, *autor Aliis Aalmann*)

Inguši keel kuulub nahhi keelkonda. Keelt kõneleb u 500 000 inimest. Kõige rohkem ingušše elab Venemaal Inguši Vabariigis ehk Inguššias. 2011. aasta rahvaloenduse andmete järgi elas Eestis 19 ingušši.

A. Antud on araabia numbrid ja ingušikeelsed vasted suvalises järjekorras.

Leia vastavused: kirjuta ingušikeelsete väljendite juurde vastav araabia number.

83	shī bwea=ji tq'ea cwaitt
22	qo ezar=ji pxi bwea=ji qouztq'a jalxeitt
8	shouztq'a=ji vorh
3576	baarh
231	dieztq'a=ji qo
14	tq'ea shi
47	pxi ezar=ji jaalx bwea=ji dieztq'a iis
5689	diitt

B. Kirjuta araabia numbritega.

1. shī ezar=ji tq'ea cwa
2. shouztq'a pxiitt
3. qoitt

C. Kirjuta ingušī keeles.

736

D. Seleta lahendust.

ÜLESANNE 3. LAHENDUS JA SELETUS

A. Vastavused (4 punkti)

231	shi bwea=ji tq'ea cwaitt
3576	qo ezar=ji pxi bwea=ji qouztq'a jalxeitt
47	shouztq'a=ji vorh
8	baarh
83	dieztq'a=ji qo
22	tq'ea shi
5689	pxi ezar=ji jaalx bwea=ji dieztq'a iis
14	diitt

D. Seletus (6 punkti)

Inguši keeles on kahekümnendsüsteem.

Siiski on sõnad kümne astmete jaoks: 'sada' on *bwea* ja 'tuhat' on *ezar*. Fraasides *ezar=ji* ja *bwea=ji* märgib *=ji* sõna 'ja'.

Teistkümned moodustatakse nõnda, et ühelisele lisatakse sõna 'kümme', näiteks *cwa* 'üks' + *itt* 'kümme' = *cwaitt* 'üksteist'.

(Seejuures toimuvad mõningad häälikumuutused, nt pika täishääliku lühenemine (*jaalx* + *itt* = *jalxeitt*) ja e lisamine, kui arvsõna lõppeb kaashäälikuga (*jaalx* + *itt* = *jalxeitt*)).

Arvud 20 kuni 39 moodustakse, öeldes '20' ja vajaliku ühelise või teistkümnega, näiteks '21' ja '31': *tq'ea cwa* '20 [ja] 1', *tq'ea cwaitt* '20 [ja] 11'.

40, 60 ja 80 väljendatakse kahekümne kordsetena:

shouztq'a '40' (2*20)

qouztq'a '60' (3*20)

dieztq'a '80' (4*20)

(Seejuures lühike vokaal diftongistub, *shi* > *shou-*, *qo* > *qou*, ja '20' ette lisandub *z*; '20' ise on kujul *tq'a*)

41 kuni 59, 61 kuni 79 ja 81 kuni 99 on jällegi vastav kahekümne kordne ja seejärel vajalikud ühelised või teistkümned.

B. Kirjuta araabia numbritega (7 punkti)

2021 shi ezar=ji tq'ea cwa

55 shouztq'a pxiitt

13 qoitt

C. Kirjuta inguši keeles (3 punkti)

736 vorh bwea=ji tq'ea jalxeitt

ÜLESANNE 4 (20 punkti; autor Külli Prillop)

Eesti keeles ei olnud umbes 500 aastat tagasi veel *sid*-tunnuseliste mitmuse osastavat. Selle asemel kasutati täishäälikuga lõppevaid vorme. Mitmetest sõnadest on täishäälikuga lõppevad vormid võimalikud tänapäevalgi, ent sageli ei ole see täishäälik sama mis vanas eesti keeles.

A. Leia võimalikult lihtsad ja üldised, aga siiski piisavad reeglid, mis määravad mitmuse osastava lõpus oleva täishääliku vanas eesti keeles.

B. Täida tabel lõpuni.

Seletada on vaja ainult mitmuse osastava viimast täishäälikut, mitte ainsuse omastavat, astmevaheldust vms.

Sõnades *jõgi*, *kõht*, *kõrv* ja *sõba* on *õ* tekkinud suhteliselt hiljuti.

Varem oli nendes sõnades *õ* asemel *o*.

Ainsuse nimetav	Ainsuse omastav	Mitmuse osastav vanas eesti keeles*
hõim	hõimu	hõimu
kaar	kaare	kaari
kala	kala	kalu
konn	konna	konni
kord	korra	kordi
kõhn	kõhna	kõhnu
käsi	käe	käsi
külm	külma	külmi
luba	loa	lube
muna	muna	mune
pulm	pulma	pulmi
ränk	ränga	ränki
suur	suure	suuri
sõba	sõba	sõbe
säga	säga	sägi
talu	talu	talu
vaal	vaala	vaalu
hani	hane	
hurt	hurda	
hõlm	hõlma	
häda	häda	
jõgi	jõe	
kaal	kaalu	
kola	kola	
kõht	kõhu	
kõla	kõla	
kõrv	kõrva	
püha	püha	

* Imelikuna tunduvad vormid ei ole trükivead.

ÜLESANNE 4. LAHENDUS JA SELETUS

A. Reeglid (9 punkti; reeglistikku on võimalik ka teisiti struktureerida, oluline on kõikide erisuste mainimine)

1. Kui ainsuse omastava lõpus on *u*, on ka mitmuse osastava lõpus *u*.
2. Kui ainsuse omastava lõpus on *e*, on mitmuse osastava lõpus *i*.
3. Kui ainsuse omastava lõpus on *a*
 - a. ja esimeses silbis on *ü* või *ä* (eesvokaal), siis on mitm. os. lõpus *i*,
 - b. ja esimeses silbis on *o* või *u* (ümardatud tagavokaal)
 - i. ja esimene silp on lühike (ains. nimetavas on sõna ühesilbiline / lõppeb konsonandiga), siis on mitm. os. lõpus *e*,
 - ii. ja esimene silp on pikk (ains. nimetavas on sõna kahesilbiline / lõppeb vokaaliga), siis on mitm. os. lõpus *i*,
 - c. ülejäänud juhtudel (esimeses silbis *a* või *õ* (ümardamata tagavokaal)) on mitmuse osastava lõpus *u*.

B. Tabeli täitmine (11 punkti).

Siin on erinevate reeglite järgi muutuvad sõnad tähistatud erinevate värvidega ja lisatud veerud sõna struktuuri kirjeldamiseks, et lahendust oleks lihtsam jälgida. Tabeli täiendamine sel moel polnud ülesande lahenduses nõutud.

Ainsuse nimetav	Ainsuse omastav	Mitmuse osastav vanas eesti keeles	Viimase täishääliku muutus	I silbi täishäälik (kui on oluline)	I silbi pikkus	Reegel
hõim	hõimu	hõimu	u > u			1
kaar	kaare	kaari	e > i			2
kala	kala	kalu	a > u	a		3c
konn	konna	konni	a > i	o	pikk	3.b.ii
kord	korra	kordi	a > i	o	pikk	3.b.ii
kõhn	kõhna	kõhnu	a > u	õ		3c
käsi	käe	käsi	e > i			2
külm	külma	külmi	a > i	ü		3a
luba	loa	lube	a > e	u	lühike	3.b.i
muna	muna	mune	a > e	u	lühike	3.b.i
pulm	pulma	pulmi	a > i	u	pikk	3.b.ii
ränk	ränga	ränki	a > i	ä		3a
suur	suure	suuri	e > i			2
sõba	sõba	sõbe	a > e	o	lühike	3.b.i
säga	säga	sägi	a > i	ä		3a
tal	tal	tal	u > u			1
vaal	vaala	vaalu	a > u	a		3c
hani	hane	hani				2
hurt	hurda	hurti		u	pikk	3.b.ii
hõlm	hõlma	hõlmu		õ		3c
häda	häda	hädi		ä		3a
jõgi	jõe	jõgi				2
kaal	kaalu	kaalu				1
kola	kola	kole		o	lühike	3.b.i
kõht	kõhu	kõhtu				1
kõla	kõla	kõlu		õ		3c
kõrv	kõrva	kõrvi		o	pikk	3.b.ii
püha	püha	pühi		ü		3a